

զերը կը ճերմըկնան ու կը թափթըփին, ակռաները կը սկսին իյնալ, գէմքը կը տգեղնայ ու մարմինը կը ծռի, միտքն ալ՝ որով ամէն բան կ'ըմբռնէր, կը մտածէր, դատաստան կ'ընէր ու նոր նոր գիւտեր՝ հնարքներ կը հնարէր՝ կը թուլնայ, բայց աս փոփոխութիւնները ընդհանրապէս միշտ աստիճանաբար կամաց կամաց կ'ըլլան:

Եսպէս ահա մարդս աշխարհք կուգայ, ու կարծես թէ ծնանիլը, մեծնալն ու մեռնիլը մէկ կ'ըլլայ, մէկ վայրկենի մը մէջ ամէն բան կը լմնցնէ: Տանը աս է որ ան անցաւոր վայրկենին մէջ ինչ տեսակ տեսակ նեղութիւններ ալ կը քաշէ: Ալով ու ճուալով աշխարհք կուգայ, տղայութեան ու պատանեկութեան ժամանակը վարպետներու ձեռքի տակը կ'անցնէ, ու զանազան պարտքեր վրան կը ծանրանան. պատանեկութեան միջոցը անցնելէն ետեւ՝ սրտմաշուք աշխատանքներու ժամանակը կուգայ, այսինքն ճակտին քրտինքովը իր հացը գտնել, դառն խեղճութիւններ քաշել, ու ամէն բանի համար նեղութիւն ու վիշտ ունենալ. և բոլոր աս բաներէս վերջը կուգայ ծերութիւնը, որ է ըսել խեղճութիւն մը. անկէ ետեւ կուգայ գերեզման, որ զմարդ մոռցնել կուտայ. և ահա աս է ամէն մարդու վախճանը:

Եսով յայտնի է թէ բնութեան մէջ եղած ամէն բաները կը փոխուին ու կ'այլալին, բայց նոյնպէս ամէն բան նորէն կը նորոգուի՝ մակընթացութեան և տեղատութեան պէս, և ծովու մէջ երեքսած ալիքներուն պէս, որ մէկզմէկ մղելով՝ իրարու տեղը կ'անցնին, և այսպէս կը հասնին ինչուան ծովեզերքը:

Երբդուս կենաց երկայնութիւնը կրնայ կերպով մը չափուիլ՝ իրեն մարմնոյն աճման միջոցէն. ան ծառը կամ ան կենդանին որ քիչ ժամանակի մէջ կը մեծնայ, շուտով ալ կը մեռնի. իսկ ան կենդանին որ ուշ ու կամաց կա-

մաց կը մեծնայ, երկայն ատեն ալ կը գիմանայ. զոր օրինակ մարդս 30 տարի կը մեծնայ գէպ ի լայնքն ու երկայնքը, անոր համար 90 կամ 100 տարի կրնայ ապրիլ. իսկ շուներ որ երկու իրեք տարուան մէջ կը մեծնայ, 10 կամ 12 տարի միայն կը գիմանայ:

Հ. Մ. Տ

ԲՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երբդուս և Երբդուսներ:

Հիւ ատենէն ի վեր զարմանալի բոյսերէն մէկն է լոփոս կամ լոփոսը. սուածը, որ մեր լեզուին մէջ ներգիւն կամ ներգիւն՝ ալ ըսուեր է: Բայց ինչուան հիմայ ալ գեռ աղէկ մը չէ գիտցուած թէ աս լուտասը ինչ բոյս է, և կամ քանի տեսակ է, և թէ ան տեսակներուն մէջ որն է այնչափ մեծ անուն հանողը:

Լուտասին վրայ խօսող առաջին հեղինակը Հոմերոսն է՝ իր Ոգիսական ըսուած բանաստեղծութեանը մէջ: Ենթադրեալ նայելով, Ոգիսական ու իր ընկերները մեծ փոթորիկի մը հանգիպելով՝ Յունաստանի կղզիներէն կը հեռանան ու Կիբիկէի ծովեզերքը կ'իյնան. ան երկրին բնակիչները լոփոսներ¹ կ'ըսուին, վասն զի կերակուրնին լուտաս ըսուած բոյսին պտուղն է եղեր: Եսոնք շատ սիրով կ'ընդունին Ոգիսական ընկերներն ու իրենց լուտասէն ալ կուտան որ ուտեն. և որովհետեւ աս լուտասը այնպիսի զօրութիւն մը ունէր որ անկէ ուտողը իր հայրենեաց կարօտն ու սէրը կը մոռնար, կ'ըսէ, Ոգիսական ընկերներն ալ անկէ ուտելով՝ այնպէս կ'ըլլան որ ամենեւին չեն ուզեր ետ

1 Հէնդէֆոս, քէլ: Լոփ. և Գղ. յունական բառով Lotus.

2 Գղ. Lotophages.

Լճիպտախի լոտոսը :

դառնալ : Ոգիսևս բռնութեամբ կը տանի զիրենք նաև կը դնէ ու կը կապէ, անանկով հազիւ իրենց տեղը կը դարձնէ :

Հոմերոսին աս լուտոս ըսածը՝ հիմակուան բուսաբանից խօսքին նայելով՝ կը կարծուի թէ իննէոսին *Rhamnus lotus* ըսածն է : Բնիկայ փրշոտ ծառ կամ թուփ մըն է, որ ձիւթապտի մեծութեամբ եղջերաձև պտուղ մը կուտայ . աս պտուղին մէջը փշատին՝ սկէս ալիւրոտ է, և Բփրիկեցիք ան ալիւրը փայտէ ամանի մէջ ծեծելով՝ անկէ տեսակ մը խմորեղէն կը շինեն ու կ'ուտեն, անկէ զատ նաև տեսակ մը անուշ ըմպելիք ալ կը շինեն : — Բայց ուրիշները կ'ը-

սեն թէ Հոմերոսին ըսած լուտոսն ասիկայ չէ, հապա Լըոդոտոսին ու Ռէոփրաստին խօսքերուն նայելով՝ շուշանի նման բոյս մըն է որ Լճիպտոսի մէջ կը բուսնի, ու Եղոս գետին բարձրացած ժամանակը ջրին երեսը կ'երևնայ : ասոր ծաղիկը խաշխաշի ծաղկին նման է՝ մանր հունտերով, որ Լճիպտացիք կ'առնեն առևուն մէջ կը չորցնեն, կը ծեծեն, հաց կը շինեն ու փռան մէջ կ'եփեն . նոյնպէս կ'ուտեն նաև աս բոյսին արմատը : Եւ ահա ասոր պատկերն է հոս դրածնիս : Բայ եգիպտական լուտոսը, որ նունուֆարի նման ծաղկընէրուն մէկ տեսակն է, հին ատենի Լճիպտացիք սրբազան բանի մը տեղ

կը դնեն եղեր՝ առատութեան նշան սեպելով. և որովհետեւ աս ծաղիկը արեւատեն ջրէն դուրս կ'ելլէ, ու աւելը մտնելէն ետքը կը գոցուի ու ջրին մէջ կը մտնէ, ասկէ կը սեպուի եղեր նաեւ աշխարհքիս ստեղծմանը և արեգական ելլելուն ու մտնելուն նշան. ասոր համար եգիպտական հրեւոթեանց վրայ խիստ շատ կը գրտնուի լուտասին պատկերը:

Հին ատեն Հնդկաստանցիք ալ մեծ համարում ունին եղեր աս ծաղկին վրայ, և իրենց սրբազան սեպած գրքերէն մէկուն մէջ շատ առասպելներ կը պատմեն ասոր վրայ որ հոս դնելը աւելորդ կը համարինք:

Բայց չենք կրնար լմնցնել աս կարճ յօդուածը՝ առանց յիշեցնելու մեր ընթերցողաց՝ թէ պէտք է շատ զգուշանան բարոյապէս լուտասակեր ըլլալէն. այսինքն պէտք է այնպէս յարին օտար ազգաց ու օտար աշխարհաց բաներուն որ ինչուան իրենց հայրենեաց սերը մոռնան:

Անգամբարիշտըն լուտաս աղիտաբերն իւր պրտողով
Ըգբարեկամն Ոգիսեայ զթըռուառականն թովելով
Ետ ըզսիրուն հայրենինն ի մոռացօնս արկանել:

ՎԱԼՈՐԻ:

ՀԱՆՔԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բարբառիս երեւի ածխահանքերուն վրայ:

ԲԷՆԱՐԿԻՍ մէջ ինչուան հիմա գտնուած ամենէն մեծ ու առատ ածխահանքերը Բնգղիայի ու Սկովտիայի մէջ են: Բնգղիայի ածխահանքերուն բազմութիւնը կարգէ դուրս բան է, ու մէջերնէն ելած ածուխին չափը հաշիւը չկայ: Բնգղիայի հանելու համար մեծամեծ մեքենաներ, գետնափոր ճամբաներ, ու զանազան ջրանցքներ շինուած են. ասանկով դիւրաւ ու քիչ ծախքով կը հանեն ածուխն ու տեղէ տեղ կը տանին. ա-

նանկ որ ոչ միայն Բնգղիոյ մէջ խիստ շատ կը գործածեն նոյն ածուխէն, ուր որ շատ ածան է, հապա նաեւ դրսի երկիրներ ալ կը տանին, ու մեծ վաստակ կ'ընեն: Բնգղիայի Բնգղիայի ածխահանքին մէջ, որ աշխարհքիս մէջ ամենէն առատն է, վաթսուն հազար մարդէն աւելի կ'աշխատի, ու ամէն տարի երեսունուվեց միլիոն կենդինար՝ ածուխ կ'ելլէ:

Բնգղիոյ մէջ ալ թէպէտեւ շատ ածխահանքեր կան, բայց Բնգղիայի նին համեմատելով՝ խիստ քիչ բան է. անանկ որ բոլոր Բնգղիոյ մէջէն ամէն տարի ինը միլիոն կենդինար ածուխ կ'ելլէ. իսկ Բնգղիոյ մէջ միայն ամէն տարի գործածուած ածուխին չափը եօթանասունուհինգ միլիոն կենդինարէն աւելի է: Բնգղիայի ամենէն երեւելի ածխահանքներն են Սուրբ Ստեփանոս ու Սիւտը-ժիէր ըսուածները: Բնգղիայի ածխահանքերէն ու անոնց քովերէն ամէն տարի իրեք միլիոն կենդինար ածուխ կ'ելլէ. հազար չորս հարիւր հոգի կ'աշխատին, տասնըմէկ շոգեշարժ մեքենայ կը բտնի, վեց հատ ջրաբաշխական մեքենայ, ու եօթանասուն ալ ուրիշ տեսակ մեքենաներ:

Պելճիան ալ հանքային ածուխի կողմանէ շատ հարուստ է. Սոնս, Շարլըրուա ու Լիէժ քաղաքներուն քովերէն շատ կ'ելլէ. քսան հազար հոգի կ'աշխատին հոն, ու տարին տասուերկու միլիոն կենդինար ազնիւ ածուխ կը հանեն:

Գերմանիայի մէջ ամէն տեղ չգրտնուիր հանքային ածուխ. Սքսոնիա, Պաւերա, Լեստրիա, Պոհմիա, Սաքսոնիա և ուրիշ քանի մը գաւառներ բաւական բան կ'ելլէ, բայց հասարակ տեսակն է. իսկ հիւսիսային երկիրներուն մէջէն, ինչպէս Շուէտ, Եսթոնիա ու Ռուսաստան, գրեթէ ամենեւին չելլէր: Լիւքսեմպէս Իտալիոյ, Սպանիոյ, Փորթու-